

Judaism lühülevaade

Judaism

- See on peamiselt juudi rahva religioon.
- Judaism on vanim tänapäevani püsinud monoteistlik religioon.
- Tugineb TaNaHile e Vanale Testamendile ning Talmudile
- Judaismist on välja kasvanud kristlus ja islam.
- Judaism on Iisraelis riigiusk.

Judaismi rajajad

- Esiisad on Avraham e Aabraham, Iitshak e Iisak ja Jakov e Jaakob (2000- 1759 eKr).
- Aabraham oli karjapidaja, kes rändas Kaldea Uurist e Mesopotaamiast Süüria kaudu Töötatud maale (tänapäevane Palestiina ja Iisraeli alad).
- Jaakob võitles Jumalaga ja sai teise nime Jisrael e Iisrael - “see, kes võitleb Jumalaga”.
- Tema 12-st pojast pärinevad 12 juudi rahva suguharu, neid kutsuti Beit-Jisraeliks e Iisraeli kogukond.

Judaism saab juudi rahva usundiks

1

- Jaakobi pojad müüsid noorima venna Josefi e Joosepi orjaks Egiptusesse, hiljem pidi sinna kolima kogu Iisraeli rahvas.
- Nad sattusid nagu teisedgi võõramaalased, egiptlaste vaenu alla ja sunnitööle.
- Mooses viib Iisraellased Egiptuse orjandusest välja, tõestades vaarao Ramses II (XIII sajandil eKr), et juudi rahva Jumal on kõige vägevaim.
- Jetsijat Mitsraim e Väljaranne Egiptusest on juudi rahva ja judaismi tekkimise pöördepunkt.

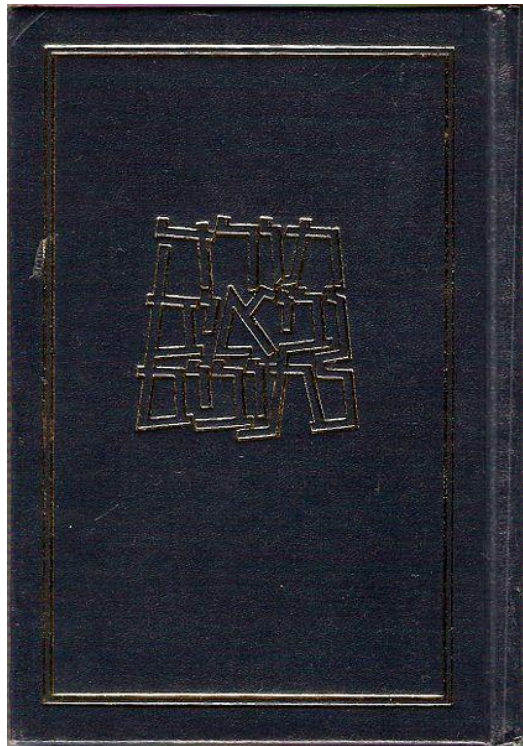
Judaism saab juudi rahva usundiks

2

- Moosese kaudu sõlmis Jumal lepingu Iisraeliga ja andis Siinai mäel üle kümme käsku (Kümme jumala Sõna) koos Tooraga.
- Mooses oli heebrea hõimude ühendaja, seadusandja ning religiooni rajaja.
- Sellest hetkest alates on juutide ajalugu ja religioon omavahel lahutamatult ühte põimunud.

Judaismi alused- Pühakiri 1

- Juutide religiooni, ajaloo ja kultuuri aluseks on judaismi pühakiri Tanah.
- TaNaH: Kirjutatud **Toora** (5 Moosese raamatut), **Neviim** (Prohvetid) ja **Ketuvim** (Kirjad). Kokku on 39 raamatust, kus on aineks iisraellaste e juutide ja nende ning Jumala vahelise suhte ajalugu.
- Kirjutatud Toora sisaldab 613 mitsvot e kohustust, millest 248 on käsud ning 365 keelud.

Judaismi alused- Pühakiri 2

- Talmud: Suuline Toora e **Mišna** (kirja pandud II s. pKr, peamiselt seadusekoodeksid) ja kommentaarid (ka kirjutatud Toorale) e **Gemara** (alatest V s.) koos hilisemate seletustega, samuti käsud ja korraldused, mis reguleerivad Toora rakendamist.

Judaismi õpetuse alused 1

- Tingimusteta monoteism: *Šma Jisrael, Adonai eloheinu, Adonai ehad!* (Kuula, Iisrael, Jumal on meie looja, Jumal on ainus!).
- Jumal on ülim maailma looja, isand ja kohtumõistja.
- Jumal lõi inimese oma näo ja kuju järgi ning andis talle õiguse maailma valitseda;
  - vaimne ülimus materiaalse üle;
  - kõige väärtuslikum on inimese elu;
  - surematu hing.

Judaismi õpetuse alused

2

- Jumal ilmutab ennast äravalitud rahvale, kes on juudid, sõlmides nendega *brit* e liidu.
- Äravalitud rahval ei ole privileege, vaid rohkem vastutust nii Jumala kui teiste rahvaste eest.
- Inimese elu on tema ja Jumala dialoog nii isiklikul kui ka rahva tasandil.
- Juutide jaoks pole seaduse täitmine koormav kohustus, vaid seda peetakse Jumala eriliseks anniks ja vahendiks olla ühenduses jumalaga.
- Kohus peale surma pärast Mešiahi (Messia) tulekut.

Kes on juut?

1

- Halahha e Juudi Seadus peab juudiks isikut, kes on sündinud juudi emast või pöördunud judaismi vastavalt juudi seadusele (läbib gijuri), kusjuures misjonitöö on keelatud.
- Kui juut lakkab judaistlikke usukombeid täitmast, peetakse teda ikka juudiks.
- Kui juut ei aktsepteeri judaismi usuprintsiipe ning temast saab ateist, peetakse teda ikka juudi kogukonna liikmeks, olgugi eksituses olevaks.

Kes on juut?

2

- Kui aga juut pöördub mõnda teise religiooni, siis ta ei kuulu enam juudi kogukonda.
- Juudid aškenazim (pärinevad Kesk- ja Ida-Euroopast) ja sefardim (pärinevad Hispaaniast ja teistest Vahemere maadest).
- Sõna "juut" on pärit heebrea keele sõnast *yehudi* (יהודי), mis tähendab kas 'juudamaalane' ehk Juudamaa elanik või siis Juuda suguharu liige. Juudid hõlmavad aga ka Benjamini Levi suguharude liikmed.
- Teised nimetused: jisraeli, bnei-jisrael.

Juudi keel

1

א	'alep	ʾ	ל	lamed	l
ב	bet	b	מ	mem	m
ג	gimel	g	נ	nun	n
ד	dalet	d	ס	samek	s
ה	he	h	ע	ayin	ʿ
ו	waw	w	פ	pe	p
ז	zayin	z	צ	tsade	ṣ
ח	het	ḥ	ק	qop	q
ט	tet	ṭ	ר	reš	r
י	yod	y	ש	šin	š
כ	kap	k	ת	taw	t

- **Juudid kasutasid heebrea e ivriit, jiidiš ja ladino keeli.**
- **Heebrea keel** on semiidi keelte kaanani rühma kuuluv keel.

Juudi keel

2

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ
וְהָאָרֶץ הִיְתְּהָ תֵהוֹ וּבֵהוּ וּדְזַעַךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וּרְוּחַ
אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי

- Ivriit: ruuduline kiri, paremalt vasakule, kirjas puuduvad täishäälikud.
- Pärast lahkumist iidsest Iisraeli alast sai ivriidist pühakirjade keel.
- Taas sai kõnekeeleks XIX sajandi keskel tänu Eliezer Ben-Jehuda tegevusele.
- Praegu on Iisraeli üks riigikeeltest.

Juudi keel

3

א 1 אין אָנהייב האָט גאָט באַשאַפֿן דעם הימל און די ערד. 2 און די ערד איז געווען וויסט און ליידיק, און פֿינצטערניש איז געווען אויפֿן געזיכט פֿון תהום, און דער גייסט פֿון גאָט האָט געשוועבט אויפֿן געזיכט פֿון די וואַסערן.

- **Jidiši keel** ehk **jidiš** (ka: *juudi keel*) on aškenazi juutide keel.
- Kuulub germaani keelte hulka.
- Kujunes X-XII sajandil kesk-ülemsaksa murrete baasil ning sisaldas lisaks mõjusid heebrea, romaani ja slaavi keeltest. Alates XV s. oli oma idapoolses levialas slaavi keelte tugeva mõju all.
- Jidiši keele kirjutamisel kasutatakse heebrea kirja.

Juudi keel

4

- Ladino e sefardi juudi keel kuulub romaani keele iberi-romaani allrühma hulka.
- Keele aluseks on vana kastilia keel heebrea, türgi, vähemal määral prantsuse, kreeka ja lõuna-slaavi keelte mõjuga.
- Kirjas kasutab heebrea kirja.
- Rääkisid ainult Hispaaniast välja saadetud juudid e sefardimid, kes pärast 1492 a asusid elama Thessalonikis, Istanbulis, Izmiris ja teistes Osmani impeeriumi aladel.

Judaismi tähtsam paik

- Jerušalaim e Jeruusalemm on keskne punkt.
- Teine nimetus on Tzion e Siion
- Kuni 70 a seisis seal Tempel.
- Nüüd on ainult Läänemüür – kõige püham koht juutidele.

Judaismi tavad

1

- Poisil 8. päeval pärast sündi tehakse britmila e ümberlõikamine.
- Täiskasvanuks saab poiss 13-aastasena (bar-mitzva), tüdruk 12-aastasena (bat-mitzva).
- Abiellumine toimub spetsiaalse katte e hupaa all.

Judaismi tavad

2

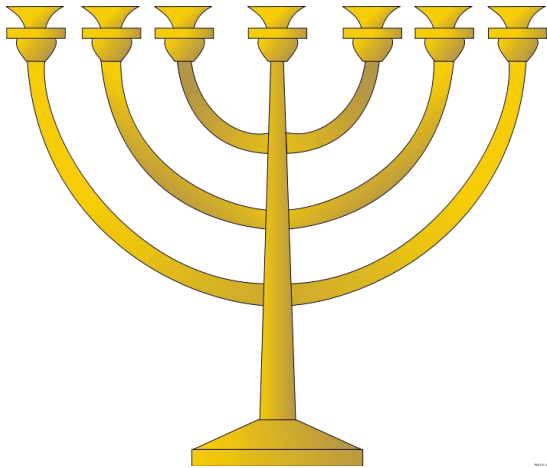
- **Mikve** (heebrea מִקְוֶה) on bassein, mida kasutatakse rituaalseks puhastamiseks. Mikves pesevad end naised enne pulmi, pärast menstruatsiooni ja sünnitust.

Judaismi tavad

3

- Süüa tohib ainult koššertoitu, mis on lubatud juudi seaduse e halahha poolt ning ettevalmistatud vastavalt spetsiaalsetele rituaalidele.
- Juutide religioosse elu keskmeks on sünagoog ja kodu, mille ukсед on kaitstud mezuzaga.
- Juudi koguduse vaimne juht on rabi, kes tunneb ja õpetab Seadust.
- Vagale juudile on kodu samasugune Jumala tempel nagu sünagoogki.

Judaismi sümbolid

- Magen David e Taaveti täht.
- Menoraa e seitsmeküünlajalg - kirjeldatud Tooras

Judaismi atribuudid

- Šofaar,
- jad (näitepulk Toora lugemiseks),
- Tanahi ja Palveraamat,
- kann käte veega ülevalamiseks
- Tfillin
- Talit
- Kipa e pigimüts.

Judaismi tähtsaim püha

- Perekondlikus elus on nädala kõrgpunktiks šabbati e sabati pidamine.
- Sabat on juudile rõõmus puhkamise päev, usuline perekonnapäev.
- 4.käsk käsib pühitseda sabati päev, millal Jumal puhkas pärast maailma loomist.
- Sünagoogis loetakse Toora peatükk.

Aasta ring

- Kalender on kuu-päikesekeskne. Kuu pikkus on Kuu faaside järgi (29-30 päeva), aasta pikkus vastavalt päikese tsüklile.
- Aastas on 12 kuud, liigaastas – 13 kuud,
- Tsükkel on 19 aastat, kuhu kuuluvad 7 liigaastat (iga 3., 6., 8., 11., 14., 17. ja 19. aasta) .
- Aastad arvestatakse alatest maailma loomisest. Praegu on 5768.aasta, mis on liigaasta.

Juudi pühad

1

- **Roš ha-šana** e uusaasta (september-oktoober).
- **Jom Kipur** e kohtumõistmise päev (10. päeva pärast roš ha-šana), kõige rangem paast, kestab 26 tundi.
- **Sukkot** e onnide püha (4 päeva pärast Jom Kipuri, kestab 7 päeva Iisraelis, 8 päeva mujal), tuletab meelde rändu Siinai kõrbes.
- **Simhat Tora** e Toora rõõmupüha (Sukoti viimasel päeval), tähistab Toora lugemise aastatsükli lõpetamist ja uue algust.
- **Hanuka** e valguse püha (kestab 8 päeva novembris-detsembris), tuletab meelde imet, mis juhtus Jeruusalemma Templis pärast vabanemist kreeklaste võimust.
- **Purim** e looside pidu, tähistatakse kevadel 14. Adaril. 2400 aastat tagasi, Haman, Pärsia peaminister, veenis kuningas Ahasverosi andma käsku kõikide juutide hävitamiseks. Mordechai, juutide juht, ja tema nõbu Esther, kes oli Ahasverose naine, tegi kõike, et päästa oma rahvas. Tuletab meelde rahva ühtsuse ja üks teiste eest hoolivuse tähtsust.

Juudi pühad

2

- **Pessah** e paasapüha (märtsis-aprillis, kestab 7 päeva Iisraelis, 8 päeva mujal), tuletab meelde lahkumist Egiptuse orjapõlvest, mis oli nii kiire, et leib jäi hapendamatuks, millepärast pesahi päevadel ei tohi süüa midagi, mis on tehtud hapendatud taignast.
- **Jom ha-šoa veha-gvura** e Holokausti ohvrite ja kangelaste mälestuspäev (aprill-mai), tuletab meelde juudi rahva ajaloo kõige kohutavamast tragöödiast.
- **Jom ha-atsmaut** e Iisraeli iseseisvusepäev (aprill-mai).
- **Šavuot** e nädalate püha (49 päeva pärast Pesahi algust mai-juunis, kestab 1 päev Iisraelis, 2 päeva mujal).
- **Teša be-av** e 9. aava paast (juuli- august), Esimese ja Teise Templi hävitamise mälestuseks, sama range nagu Jom Kipuri paast

Täna!
Toda raba!

Nägemiseni!
Lehitraot!